

Матюшенко Олена Іванівна,
завідувач кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат наук з державного управління,
доцент

СПІРНІ ПИТАННЯ ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА ОБІЙМАТИ ПЕВНІ ПОСАДИ АБО ЗАЙМАТИСЯ ПЕВНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Небезпека колабораціонізму полягає в тому, що дії, відповідальність за вчинення яких передбачається в ст. 111-1 КК, підривають національну безпеку України, становлять безпосередню загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності, конституційному ладу та іншим національним інтересам України.

З прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 03.03.2022 року № 2108-IX до Кримінального кодексу України (далі – КК) внесено зміни.

По-перше, Розділ 1 «Злочини проти основ національної безпеки України» Особливої частини КК доповнено новою кримінально-правовою нормою, що передбачає кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність (ст. 111-1 КК).

По-друге, розширено терміни позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основного або додаткового покарання за колабораційну діяльність: за вчинення даного кримінального правопорушення позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю призначається на строк від десяти до п'ятнадцяти років.

По-третє, розширено підстави для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру, якими тепер є і вчинення уповноваженою особою від імені юридичної особи будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених статтями 111-1 КК.

По-четверте, удосконалено та розширено сферу застосування заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб, а саме: на сьогодні ліквідація юридичної особи застосовується судом у разі вчинення її уповноваженою особою будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111-1 КК.

Як впливає зі змісту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 03.03.2022 року № 2108-IX, його завданням є:

1. обмеження доступу до зайняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави чи місцевого самоврядування, строком до 15 років;

2. встановлення інших покарання для осіб, які співпрацювали з державою-агресором, її окупаційною адміністрацією та/або її збройними чи воєнізованими формуваннями;

3. можливість ліквідації юридичних осіб, уповноважені особи яких здійснювали таку співпрацю, шляхом встановлення кримінальної відповідальності за відповідні діяння.

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю передбачається як основний або додатковий вид покарання в межах санкцій ст. 111-1 КК. При чому, у ч. 1 та ч. 2 ст. 111-1 КК позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю є основним видом покарання, у ч. 3 – 8 ст. 111-1 КК – додатковим. Але у всіх випадках розмір аналізованого покарання є незмінним: від 10 до 15 років. Відразу виникає зауваження: позбавлення права обіймати певні посади призначається особам, які обіймають посади на будь-яких підприємствах, в установах і організаціях, незалежно від їх форми власності. При цьому ці посади можуть бути оплачувані й неоплачувані, постійні й тимчасові, штатні й позаштатні, виборні й ті, що заміщуються за призначенням, керівні й рядові. Позбавлення права займатися певною діяльністю полягає у припиненні на визначений судом строк права на службову або професійну діяльність, або іншу діяльність, регламентовану відповідними правилами, якщо її здійснення пов'язане із вчиненням кримінального правопорушення.

У ст. 55 КК відсутнє закріплення правових підстав призначення позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основного та як додаткового покарання, коли воно передбачено у санкції норми Особливої частини КК. Логічно, що в обох випадках підстави мають бути єдині, однакові для призначення як основного, так і додаткового покарання: кримінальне правопорушення вчинено з використанням займаної посади або у зв'язку із зайняттям певною діяльністю, адже використання службового становища, службової, професійної або іншої діяльності, регламентованої

відповідними правилами, виступає способом посягання на об'єкт і знаходиться у причинному зв'язку з наслідками, що настали.

Тому обов'язковим є встановлення факту вчинення кримінального правопорушення з використанням займаної посади або у зв'язку із зайняттям певною діяльністю. Іншими словами – зазначений вид покарання може бути призначене як основне або додаткове лише за умови вчинення винним кримінального правопорушення з використанням певної посади або у зв'язку із зайняттям певною діяльністю.

Натомість, як впливає з аналізу диспозиції діяння, передбаченого ст. 111-1 КК, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (ч. 1, 2 ст. 111-1 КК) може призначатися особам, які ніколи раніше не обіймали певні посади або не займалися певною діяльністю.

Крім того, виникає зауваження і щодо безальтернативного характеру санкцій у ч. 1, ч. 2 ст. 111-1 КК, що передбачає лише вказаний вид покарання. Така ситуація значно звужує коло осіб, яким може бути інкриміноване діяння у вказаних частинах 1 і 2 ст. 111-1 КК.

Слід також звернути увагу на роль осіб, які вчиняють колабораційну діяльність у різних її формах, у першу чергу – у закладах освіти, на можливий потужний їх вплив щодо недостатньо стійко сформованої свідомості учнів та студентів. Вбачається необхідним встановити необмежені терміни призначення покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю у разі вчинення колабораційної діяльності у таких випадках:

- а) протягом дії воєнного чи надзвичайного часу,
- б) стосовно осіб, які є представниками органів державної влади, здійснюють організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські обов'язки,
- в) якщо прояви колабораційної діяльності вчиняються у закладах освіти або спрямовані на школярів чи студентів.

Тому пропонується:

- усунути безальтернативний характер санкцій ч.1 та ч. 2 ст. 111-1 КК шляхом доповнення вказаних санкцій іншими видами основних покарань;
- за наявності вищезазначених обставин позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основне та додаткове покарання призначати без обмежень в часі, тобто довічно;

– даний вид покарання (і як основне, і як додаткове) повинне призначатися лише у випадках, якщо вчинення кримінального правопорушення було пов'язане з посадою, яку обіймає винний, або з діяльністю, якою він займається.

Микитчик Олександр Васильович,
професор кафедри кримінального права,
процесу і криміналістики Київського
університету інтелектуальної власності
та права Національного університету
«Одеська юридична академія», кандидат
юридичних наук, професор

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ТРАНСПОРТНИЙ ЗАСІБ» ЯК ОЗНАКИ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ У НАЦІОНАЛЬНИХ ТА МІЖНАРОДНИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТАХ

Обов'язковою ознакою деяких складів кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту виступають транспортні засоби. Відповідно до примітки ст. 286 КК України під транспортними засобами в цій статті та статтях 286¹, 287, 289, 290 слід розуміти всі види автомобілів, трактори та інші самохідні машини, трамваї і тролейбуси, а також мотоцикли та інші механічні транспортні засоби. Законодавець визначив термін «транспортний засіб» через перерахування конкретних його видів.

Згідно п. 1.10 Правил дорожнього руху, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306 механічний транспортний засіб – це транспортний засіб, що приводиться в рух з допомогою двигуна. Цей термін поширюється на трактори, самохідні машини і механізми, а також тролейбуси та транспортні засоби з електродвигуном потужністю понад 3 кВт [1].

Слід відзначити, дане поняття є законодавчо закріпленим терміном. Водночас воно має й інші інтерпретації у міжнародних договорах, щодо яких надана згода України на обов'язковість для неї відповідного міжнародного договору.

Так, у Конвенції про дорожній рух (Відень, 8 листопада 1968 року) у статті 1 зазначається: термін «механічний транспортний засіб» означає будь-який самохідний дорожньо-транспортний засіб, за винятком велосипедів з підвісним